

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ РОЗБУДОВИ СИСТЕМИ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання інноваційного формування системи безперервної освіти. Узагальнено сучасний досвід організації безперервної освіти у розвинених країнах. Визначено основні аспекти інноваційного формування системи безперервної освіти.

В статье рассмотрены вопросы инновационного формирования системы непрерывного образования. Обобщен современный опыт организации непрерывного образования развитых стран. Определены основные аспекты инновационного формирования системы непрерывного образования.

The article discusses the formation of innovative continuing education system. Generalized modern experience of continuing education in developed countries. The main aspects of innovative forming system of continuous education.

Ключевые слова. Непрерывное образование, инновационное формирование системы непрерывного образования.

Ключові слова. Безперервна освіта, інноваційне формування системи безперервної освіти.

Keywords. Continuing education, the formation of an innovative system of continuous education.

Вступ. Сучасний етап на ринку праці України супроводжується масштабними змінами, різким загостренням конкуренції серед найманих працівників і роботодавців, які зумовлюють глибокі зміни у сфері зайнятості населення. Невипадково зайнятість перебуває у центрі всіх аспектів соціально-економічного розвитку. Для більшості людей робота є практично єдиною можливістю забезпечити себе засобами до існування, основною формою реалізації себе як особистості.

Докорінне відновлення технічної та технологічної бази на основі комп'ютеризації, інформатизації, автоматизації, впровадження нових гнучких виробничих систем призвели до істотних змін у сфері організації праці. Сьогодні ситуація на ринку праці висуває до працівників вітчизняних підприємств вимоги постійно оновлювати отримані на певний момент знання, вміння та навички задля забезпечення високоякісних результатів праці та розширювати свою компетенцію з метою вчасного забезпечення власної актуальності в мінливих умовах. Актуалізація професійно-кваліфікаційного потенціалу працівника та підвищення його конкурентоспроможності як фахівця є можливим переважно за рахунок безперервного отримання продовженої або паралельної освіти [1, с. 43].

Швидкість зміни в технологіях, зростаюча складність продуктів і процесів їх створення, скорочення часу впровадження, нарешті, необхідність у вдосконаленні знань фахівців — ось причини, що приводять до того, що безперервна освіта набуває стратегічного значення.

На думку японського дослідника Т. Сакаїя [2, с. 342], з так званою «Knowledge-value revolution», революцією на основі цінності, втіленої в знанні, світові освітні стандарти поступово трансформуються під впливом зміни властивостей інформації: контактний, авторитарний тип навчання доповнюється дистанційним, інтерактивним, в основі якого все ті ж комп'ютерні технології, внаслідок чого формувалася і стала невід'ємною часткою сучасної освіти її безперервність.

Постановка завдання. Теоретичні дослідження розвитку безперервної освіти проведені багатьма вітчизняними й закордонними вченими, у їхньому числі: М. Кастельс, Е. Малон, У. Девідоу, Т. Сакаїя, Т. Василюк, М. Меркулов, Р. Колосова, Д. Морозов, Е. Лібанова, В. Лозенко, М. Луданик, С. Паринов та інші. Проте відсутність теоретико-методологічних розробок питань безперервної освіти, які б враховували особливості соціально-економічної ситуації в країні, викликають необхідність у проведенні подальших досліджень. Проблеми, що виникли, і аналіз шляхів їх рішення призвели до необхідності переходу до системи безперервної освіти, реалізації принципу «навчання упродовж життя».

Результати дослідження. Поняття «безперервна освіта»/«навчання упродовж життя» включає навчання, що проходить через весь життєвий цикл з раннього дитинства до глибокої старості. Воно включає формальну (школу, освітні установи, університети), неформальну

(організоване навчання на робочому місці) та соціально-побутову форми навчання (навички, що набуті у сім'ї та суспільстві). Це дає змогу людині скористатися можливістю навчання тоді, коли виникає необхідність, а не тоді, коли людина досягає відповідного віку [3, с. 287].

Для суспільства безперервна освіта є засобом розширеного відтворення його наукового і культурного потенціалу, що забезпечує прискорення соціального і науково-технічного прогресу, а для держави є пріоритетом у розвитку її соціальної політики, умовою стабільного розвитку суспільного виробництва.

Усе це зумовлює важливість чинників оновлення структури, змісту та технологій освіти з огляду на розвиток фундаментальності та практичної спрямованості освітніх програм, формування системи безперервної освіти.

Найважливіші особливості системи безперервної освіти наведено в табл. 1.

Таблиця 1

СКЛАДОВІ СИСТЕМИ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

№ п.п.	Складові безперервної освіти	Зміст
1.	Фундаменталізація освіти	Фундаменталізація освіти включає такі найважливіші аспекти, як: орієнтація на формування системного мислення цілісної наукової картини світу, забезпечення пріоритетності інформаційних компонентів у перспективній системі освіти
2.	Випереджаючий характер освіти	Випереджаюча освіта орієнтується (на відміну від тієї, що реалізується сьогодні в професійній освіті концепції «підтримуючої освіти») на майбутні умови професійної діяльності, в яких опиниться випускник вузу через 5–7 років після його закінчення
3.	Збільшення доступності системи освіти для населення	Збільшення доступності всіх видів освіти для широких мас населення зв'язується перш за все із впровадженням таких інформаційних технологій навчання, як: дистанційне навчання, доступні бази даних, телекомунікаційні технології

Як зазначають автори колективної монографії [3, с. 284], серед основних причин необхідності модернізації освіти дослідники виокремлюють такі:

- перехід до інформаційного суспільства і відповідь на виклики епохи інформатизації та глобалізації;
- посилення конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої і малокваліфікованої праці, структурні зміни у сфері зайнятості, що визначають постійну потребу у підвищенні професійної кваліфікації та перепідготовці;
- зростання професійної мобільності, неодноразове повернення людини у тій чи іншій формі у освітній процес як норми професійної кар'єри;
- невідповідність якості освіти потребам особистості та сучасного суспільства; необхідність удосконалення фінансово-економічних механізмів у сфері освіти, посилення педагогічної мотивації до високоєфективної праці як відповідь на нові соціально-економічні умови.

Відтак, інтеграційні процеси в структурі безперервної освіти, зокрема, виявляються в створенні й використанні особливого навчального середовища. Відбувається це перш за все завдяки новітнім інформаційним технологіям, які з другорядного засобу навчання трансформувалися в системоутворюючий інструмент, що диктує форми методичного забезпечення процесу навчання.

Сьогодні почали загострюватися проблеми функціональної і технологічної некомпетентності фахівців, структурного безробіття, виник дефіцит економічних, правових, технічних, соціально-психологічних, екологічних знань, посилилося відчуження людини від природи, суспільства.

Необхідність у постійному систематичному оновленні знань, підтримці їх на необхідному рівні, готовності виконувати соціальні і професійні функції, що ускладнюються, привела до появи різних видів продовженої, паралельної освіти, таких ініціативних її форм, як самоосвіта, покликаних якоюсь мірою згладити недоліки системи, що склалася. Виникла потреба в таких видах освіти, як підвищення кваліфікації робочих і фахівців, перепідготовка кадрів, почали розвиватися різні форми додаткової освіти дорослих [4, с. 301].

У розвинених країнах розвиток безперервної освіти призвів до створення неформального освітнього середовища, що супроводжує індивіда протягом усього його життя. Однією з перших країн, що прийняла закон про освіту дорослих у 1976 році, стала Норвегія. Сьогодні

програми освіти для дорослих пропонуються як у рамках офіційної норвезької освітньої системи, так і низкою добровільних організацій; вони включають навчання у найрізноманітніших сферах — від організації відпочинку до навчання в університетах. У Німеччині, розуміючи суспільну потребу у кваліфікованих кадрах і необхідність змін на ринку праці, ще наприкінці 1970-х років було прийнято правову норму про освітню відпустку дорослих (Bildungsurlaub), що надає право, зазвичай 5 днів на рік, пройти професіональне або політичне підвищення кваліфікації з відривом від виробництва та збереженням заробітку. У Фінляндії кількість дорослих, які навчаються за програмами безперервної освіти у вищих навчальних закладах, перевищує кількість молоді, яка навчається за традиційними академічними програмами в університетах [3, с. 287—288].

На даному етапі розвитку в умовах переходу до економіки, заснованої на знаннях, найважливішою функцією управління є управління знаннями. Управління знаннями є логічно послідовним підходом до виявлення і визначення знань, необхідних організації для досягнення її цілей і вирішення поставлених завдань. Основні питання тут пов'язані з формуванням знань, а також з їх розповсюдженням і застосуванням. Створення нових знань на даному етапі обумовлене інтенсивною динамікою сучасного суспільства в цілому. Інформаційні потоки формуються в умовах змін об'єктів економіки і трансформації зв'язків між ними. Таким чином, основним завданням системи безперервної освіти є формування і подальший розвиток навиків і здібностей до навчання не тільки на рівні індивідів, організації в цілому, але і на загальнодержавному рівні. Це припускає формування і реалізацію відповідної інноваційної побудови системи безперервної освіти.

Автори вважають, що для досягнення вказаної мети необхідно перш за все визначити умови і механізми їх досягнення, які:

- забезпечать якісні зміни в самій освіті, системі освіти і освітніх середовищах для надання можливостей людині багатогранно розвиватися як духовній, творчій і здоровій особі;
- створюють умови для зацікавленої участі суспільства в розвитку освіти;
- повною мірою враховуватимуть суспільний запит з боку різних груп населення;
- сприятимуть конкурентоспроможності, ефективному і стійкому соціально-економічному розвитку регіонів [4, с.304].

Вважаємо за доцільне запропонувати побудову системи безперервної освіти на використанні наступних принципів: випереджаючого розвитку освіти; проектування інноваційного розвитку; відкритості освіти і суспільної участі; стратегічного інвестування; інноваційності освітнього середовища.

Висновки. Проблеми, що стоять на шляху розвитку системи безперервної освіти в Україні, мають комплексний характер, тому поставлені для подолання існуючих проблем завдання можна згрупувати в комплекси, на основі яких визначаються такі напрями інноваційного розвитку безперервної освіти:

- розвиток єдиного освітнього середовища на макро-, мезо- і мікрорівні;
- забезпечення доступності і якості освіти;
- розвиток суспільно-цивільних форм управління процесами в освіті;
- впровадження в систему безперервної освіти ефективних економічних механізмів і підвищення її інвестиційної привабливості.

Єдине освітнє середовище припускає орієнтацію на запити громадян, суспільних груп, ринку праці, держави і забезпечує вільний розвиток особистості, спрямоване на творчий і здоровий розвиток особистості, підвищення конкурентоспроможності людини, що отримала професійну підготовку на основі вільного вибору, і формування регіональної кадрової еліти, здатної відтворювати і розвивати ресурсний і інтелектуальний потенціал держави.

Впровадження в систему безперервної освіти України ефективних економічних механізмів і підвищення її інвестиційної привабливості можливе за рахунок виконання таких завдань:

- розробки, апробації і впровадження моделі багатоканального фінансування освітніх установ і організацій усіх рівнів, типів і видів;
- розробки, апробації і впровадження ефективних технологій управління якістю освіти, що забезпечують її інвестиційну привабливість;
- активного використання апробованих і проектування нових механізмів, включаючи нормативно-правові, для ефективного використання бюджетних коштів;

- розробки і впровадження системи економічної мотивації праці працівників освіти, пов'язаної із застосуванням ними в своїй професійній практиці принципів інноваційного розвитку освіти;

- здійснення перспективного економічного і програмного аналізу можливості багатопрофільної підготовки кадрів, готових працювати в нових умовах діяльності системи безперервної освіти.

Вважаємо, що інструментами реалізації інноваційного розвитку системи безперервної освіти повинні стати механізми:

- прогностичного аналізу розвитку освіти;
- створення системних освітніх комплексів на конкурсній основі;
- окремого мережевого впровадження інновацій на рівні муніципальних утворень;
- залучення інвестицій в освіту через суспільну участь в управлінні освітою і процесах визначення освітньої політики;
- довгострокового нормативного фінансування споживачів освітніх послуг.

Зрозуміло, що вирішення завдань щодо інноваційного формування системи безперервної освіти вимагає не тільки розробки низки програмних заходів, але й постійного наукового супроводу, без чого складно добитися ефективного функціонування всієї системи безперервної освіти як основної складової розвитку людських ресурсів в Україні. У межах окреслених питань інноваційної побудови системи безперервної освіти планується у ході подальших досліджень розробити проекти національної програми розвитку безперервної освіти, які містять координаційні положення використання безперервної освіти в країні.

Література

1. [Никифоренко В.Г. Дистанційна трудова діяльність як альтернативний засіб отримання безперервної професійної освіти персоналу / В.Г. Никифоренко // Економіка розвитку. — 2009. — № 1\(49\) — С. 43—46.](#)

2. [Сакаїя Т. Стоимость, созданная знанием или История будущего // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. — М., 1999. — С. 340—371.](#)

3. [Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки \(колективна монографія\) / \[Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін.\]; за ред. Е.М.Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2012. — 320 с.](#)

4. [Никифоренко В.Г. Неперервна освіта як складова розвитку інтелектуального капіталу / В.Г. Никифоренко // Вісник соціально-економічних досліджень: збірник наукових праць. — Одеса: ОДЕУ, 2008. — Вип. 32 — С. 299—305.](#)

5. [Обучение на протяжении жизни в условиях новой экономики \(Серия «Актуальные вопросы развития образования»\). — М.: Алекс, 2006. — С. 264.](#)

Стаття надійшла до редакції 21.08.2014 р.